

Arbetet mot missbruk och beroende bland äldre i Göteborgs stad

2024-04-23

1 Arbetet mot missbruk och beroende bland äldre i Göteborgs stad

1.1 Bakgrund

Kommuner och regioner har ett gemensamt ansvar för att tillhandahålla stöd och behandling till individer med missbruk eller beroende utifrån sina respektive ansvarsområden. Problematiken vid missbruk och beroende är ofta sammansatt och insatser behöver samordnas för att möta individens hela situation. Missbruks- och beroendevården omfattar många olika vård- och stödinsatser, både sociala och medicinska.¹

I socialtjänstlagen (SoL) finns särskilda bestämmelser om socialtjänstens ansvar för vård och behandling vid missbruk. Socialtjänsten ska arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkohol, narkotika och andra beroendeframkallande medel. Sedan år 2018 ska socialtjänsten också förebygga och motverka missbruk av spel om pengar. Socialtjänstens insatser för vuxna personer med missbruk ges framför allt i frivilliga former, enligt SoL.² Men när det finns skäl till det ska socialtjänsten ansöka om tvångsvård hos förvaltningsrätten enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).³

När det gäller individer som har missbruksproblematik och som är 21 år och äldre är socialt boende den klart vanligaste insatstypen. Denna biståndsbedömda insats innebär ett boende där individen får personligt stöd, fysisk tillsyn och regelbunden kontakt med personal. Öppenvårdsinsatser är en annan form av insatser som kan omfatta strukturerade öppenvårdsprogram, samtalskontakt eller annat personligt stöd. Många av stadens öppna insatser kräver inte biståndsbeslut från socialtjänsten för att individer ska kunna ta del av dem.

Ett ärende hos socialtjänsten som rör missbruksproblematik aktualiseras huvudsakligen genom en ansökan eller anmälan. En ansökan om bistånd enligt SoL kommer från den enskilde individen och innebär en skyldighet för socialtjänsten att utreda ansökan. En aktualisering kan också göras när det från en annan part, såsom polis, hälso- och sjukvård eller skola, inkommer en orosanmälan om missbruksproblematik hos en individ. Under 2022 aktualiserade socialtjänsten i Göteborgs Stad totalt 2 865 personer som var 21 år och äldre med anledning av missbruksproblematik. Detta är en ökning med sju procent sedan 2020. Den största ökningen under denna period har skett i Sydväst och Centrum, medan mindre minskningar har skett i Hisingen och Nordost. Av de individer som är 21 år och äldre och som har aktualiserats med anledning av missbruksproblematik i Göteborg är 73 procent män och 27 procent kvinnor.

¹ Nationella vård- och insatsprogram (vardochinsats.se)

² Socialtjänstrapport år 2023.

³ År 2022 hade Göteborgs Stad 39 placeringar på SiS-hem enligt LVM.

Alkoholvanorna i befolkningen har förändrats och trenden är tydlig: alkoholkonsumtionen bland äldre ökar. Under covid-19-pandemins första år minskade alkoholkonsumtionen bland alla åldersgrupper i Sverige, förutom bland äldre, som tvärtom ökade sin årskonsumtion under 2020.⁴ En genomgång som Socialstyrelsen genomfört visar att bruket av alkohol har ökat kraftigt bland äldre under de senaste årtiondena. Med den ökade alkoholkonsumtionen i den äldsta åldersgruppen ligger konsumtionen numera förhållandevis nära den för befolkningen i stort. Även användning av narkotika har blivit vanligare bland äldre.⁵

Mot bakgrund av att gruppen äldre med långvarigt missbruk växer har forskare på Socialhögskolan vid Lunds universitet gjort en kartläggning av boenden för äldre med missbruksproblem. Med äldre avser Lundaforskarna personer som är 50 år och uppåt. Detta gör de mot bakgrund av att det är en etablerad kategori inom forskning om äldre och missbruk. Motsvarande boenden på Bergsjöhöjd och Kallebäck i Göteborg riktar sig mot personer från 50 års ålder. Rapporten visar att det finns gränssnittsproblem kring hur denna grupp äldre ska hanteras; de passar inte inom vanlig äldreomsorg, inte inom hemtjänsten, och inte heller inom missbruksvården. Av rapporten framgår att missbrukare på flera håll i landet kan bo i flera år på härbärgen där de kastas ut varje morgon och får sova i en ny säng varje natt.⁶

Revisionskontoret ser att det utifrån ovanstående finns en risk för att ansvaret för samverkan kring äldre med missbruksproblematik är otydligt och att den enskilde inte får det stöd och den hjälp den behöver. De granskade nämnderna, det vill säga äldre samt vård och omsorgsnämnden samt socialnämnderna Centrum och Sydväst, är berörda och har på olika sätt ansvar för att samverkan kring äldre med missbruksproblem sker på ett ändamålsenligt sätt.

1.2 Syfte och revisionsfrågor

Syftet med granskningen är att bedöma om de granskade nämnderna samverkar på ett ändamålsenligt sätt kring äldre med missbruksproblem. Med ändamålsenligt menas att arbetet bedrivs målgruppsorienterat i linje med lagar, förordningar, nationella riktlinjer, allmänna råd, överenskommelser samt fullmäktiges och nämndernas styrdokument.

I granskningen besvaras följande revisionsfrågor:

- Har nämnderna en tydlig ansvarsfördelning för samverkan kring äldre med missbruksproblem?
- Har nämnderna ändamålsenliga arbetssätt för att utreda och matcha behoven av stöd och insatser hos målgruppen?

⁴ Guttormsson, U. (2020) Alkoholvanor hos äldre 2004–2021. Ett kunskapsunderlag med Monitoreringarna som bas. CAN.

⁵ Var tredje år mäter Göteborgs Stad, tillsammans med CAN, ungdomars alkohol- och narkotikabruk genom elevundersökningar med elever i årskurs nio. I riksundersökningarna har alkoholkonsumtionen aldrig varit så låg som idag, vilket gäller även för Göteborg. Andelen elever i årskurs nio i Göteborg som har druckit alkohol har halverats från 70 procent 2004 till 35 procent 2022.

⁶ Håkan Jönson och Tove Harnett (2023) Specialiserade boenden för äldre med långvarig missbruksproblematik, Lärdomar, utmaningar och rekommendationer, Lunds universitet.

- Har nämnderna ändamålsenliga former och arbetssätt för samverkan avseende äldre personer med missbruksproblematik?
- Följer nämnderna upp arbetet med målgruppens missbruksproblematik på ett individuellt och ett övergripande plan?

1.3 Ansvariga nämnder

Granskningen omfattar:

- socialnämnden Centrum
- socialnämnden Sydväst
- äldre samt vård- och omsorgsnämnden.

1.4 Revisionskriterier

Stadsrevisionen kommer att använda följande revisionskriterier för att bedöma granskningens iakttagelser:

- Kommunallagen (2017:725, 6 kap. 1 § och 6 §)
- Socialtjänstlagen (2001:453)
- Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
- Socialstyrelsen föreskrifter och allmänna råd (SOFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete
- Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende
- Göteborgs Stads riktlinje för styrning, uppföljning och kontroll
- Reglementen för de granskade nämnderna.

1.5 Metod och avgränsningar

Granskningen kommer att genomföras genom intervjuer samt genom dokument- och stickprovsgranskning.

Missbruk och beroende omfattar i denna granskning alkoholmissbruk, narkotikamissbruk och spelmissbruk. Fokus är på äldre personer med en missbruksproblematik.

Äldre med missbruksproblematik kan också vara funktionshindrade och behöva stöd från nämnden för funktionsstöd, men i den här granskningen uppmärksammar vi samverkan mellan socialnämnderna och äldre samt vård- och omsorgsnämnden.

Inriktningen är mot samverkan mellan nämnderna inom Göteborgs Stad. Därför kommer inte heller samverkan mellan Göteborgs Stad och Västra Götalandsregionen att ingå i denna granskning.

1.6 Projektorganisation

Granskningen kommer att genomföras av revisionskontoret i Göteborgs Stad.

1.7 Oberoende och integritet

De sakkunnigas oberoende och integritet har prövats enligt vår oberoendedeklaration vilken baseras på Sveriges kommunala yrkesrevisorers modell. Inga omständigheter har framkommit som kan ifrågasätta förtroendet för de sakkunnigas oberoende och integritet som granskare.

1.8 Avrapportering

Avrapportering till revisorsgruppen planeras att ske hösten 2024.

1.9 Kvalitetssäkring

Rapportens innehåll kommer att stämmas av med de granskade verksamheterna.